

S
K
A
S

2/1997

Suomen keskiajan arkeologian seuran jäsenlehdessä julkaistaan tietoa yhdistyksen toiminnasta, artikkeleita, kirja-arvosteluja sekä muita keskiajan ja uuden ajan arkeologiaan liittyviä asioita. Kirjoittajia pyydetään toimittamaan julkaistavaksi tarkoitettua aineiston seuran osoitteeseen viimeistään kolme viikkoa ennen seuraavan numeron julkaisupäivää, joka ilmoitetaan erikseen tiedotteen edellisessä numerossa. Tekstit toimitetaan disketillä, jollakin yleisellä tekstinkäsittelyohjelmalla kirjoitettuina. Piirroksia ja karttoja voidaan myös julkaista, mutta ei valokuvia.

Julkaisija : Suomen keskiajan arkeologian seura -
Sällskapet för medeltidsarkeologi i Finland ry
PL 286
20101 Turku

Toimittaja : Henrik Asplund
(02) 333 5252 (työ)
(02) 253 5594 (koti)
asplund@utu.fi (sähköposti)

ISSN 1455-0334

UNIPAPS
Turun yliopisto 1997

Mikä on kulttuurikerros?

Henrik Asplund

Pelkästään esihistoriallisia tai historiallisia muinaisjäännöksiä ei ole. Käsitys muinaisjäännösten tai niiden osien liittymisestä suoraan tiettyihin muinaisiin tapahtumiin on saanut väistyä pitkän aikavälin muodostumisprosessien merkitystä korostavan näkemyksen tieltä. Arkeologinen aineisto ei koskaan ole muuttumaton, vaan siihen ovat vaikuttaneet luonnon ja ihmisen vaikutus aina nykypäivään saakka. Kun arkeologian huomio lisäksi keskittyy yhä enemmän löytökontekstiin artefaktien tutkimisen sijaan, korostuu muodostumisprosessien merkitys entisestään. Havainnon ja tulkinnan välillä on tekijöitä, joita on vaikea tunnistaa ja hallita. Vain yksi on varmaa - arkeologisen aineiston kerrostumisen jälkeiset prosessit vähentävät aina aineistosta saatavan tiedon määrää.

Lehden edellisessä numerossa *Hannu-Matti Wahl* artikkelissaan *Bonden Paavo som kulturlagerproducent* toivoi keskustelua kulttuurikerroksista ja erityisesti varhaiskeskiajan kyliin liittyvistä tutkimuksista. Otsikko kertoo siitä, miten kulttuurikerros muodostui. Voi vain kuvitella miltä talon piha-piiri tai kylätontti näytti eri vuodenaikoina ja mitä toimintoja siellä harjoitettiin. Sateisina aikoina maan pinta poljettiin ihmisten ja eläinten toimesta rikki. Mahdolliset vanhemmat kerrostumat olivat aina alttiita sekoittumiselle ja hävitykselle. Tietyt alueet täytettiin ja tietyt pidettiin puhtaina. Kerrostuminen ei ollut satunnaista, mutta siihen vaikutti jo kerrostumisen aikana hyvin monia tekijöitä, jotka myöhemmin vaikuttavat kohteen tulkintaan. Mikä oikeastaan on kulttuurikerros ja miten me voimme sitä tutkia?

Kysymys kulttuurikerroksista ei rajoitu pelkästään maaseudun asutuksen tutkimisen ongelmiin. Tämän lehden sivuille voisi myös toivoa keskustelua kulttuurikerrokseen liittyvistä ongelmista yleisesti sekä erityisesti monivaiheisiin kerrostumiin sovellettavista metodeista. Kun *E.C. Harris* vuonna 1979 esitteli arkeologisen kerrosjärjestyksen kuvaamiseen soveltuvan matriisinsä, oli se aikakautensa läpimurto kulttuurikerrosten tutkimisessa. Menetelmä ei kuitenkaan sellaisenaan auta tulkitsemaan kerrostumia eikä siinä helposti pysty huomioimaan eri tavalla muodostuneita kerrostumia. Miten muodostumisprosessit voidaan huomioida monivaiheisia kerrostumia tutkittaessa? Vai voidaanko? Pitääkö kamppailussa muodostumisprosessien ymmärtämiseksi heittää pyyhe kehään? Kannanottoja kaivataan!

Bengta Bengtsdotters borttappade sigill

Knut Drake

Ett av de märkligare lösfynden från 1950-talets byggnadsundersökningar i Tavastehus slott är en medeltida sigillstamp av silver (Fig. 1). Den har publicerats av J.-P. Taavitsainen (Taavitsainen 1981). Han tolkade då textdelen som S'URW BERNTA och helgonet som avbildas innefattad i en gotisk ram som S:ta Margareta. Med ledning av helgonbilden menade han att sigillet har tillhört en medlem av det andliga ståndet.

En annan tolkning är dock fullt möjlig. Enligt C.G.U. Scheffer var de medeltida kvinnosigillen, alltså sigill som användes av gifta kvinnor ur högadeln, utformade på samma sätt som andliga sigill (Scheffer 1964). Det vanligaste bildmotivet var jungfru Maria eller något kvinnligt helgon. Fruarna kunde icke använda ätternas vapensköldar eftersom dessa var de äkta männen förbehållna. Först som änka förfogade kvinnan över sin egendom med rätt att bruka ättens sigill.

Om vi tolkar Tavastehusfyndet som ett kvinnosigill blir de tre bokstäverna VRW lätta att tyda. Där står helt enkelt FRU, enligt en stavning som var vanlig under medeltiden. Bokstäverna BERNTA är däremot svårare att tolka. Ett sådant kvinnonamn torde inte förekomma i de medeltida källorna. Tittar man närmare på bokstaven R i namnet så ser man att det lika väl kan vara fråga om ett D följt av en otydlig punkt eller rentav ett korrumperat G. I så fall kommer man fram till läsningen BEDNTA/BEGNTA, vilket kan vara en svagt läskunnig guldsmeds sätt att skriva namnet Bengta/Benedikta.

Om vi godkänner denna tolkning är det lätt att hitta sigillet ägare, allra helst som sigillstampen på allmänna grunder kan dateras till 1300-talets senare hälft. Lösningen finner vi t.ex. hos Jalmari Jaakkola, som meddelar att Magnus Kase, som åren 1370-1386 var Bo Jonssons fogde på Tavastehus, var gift med Benedikta Bengtsdotter av Oxenstierna-ätten (Jaakkola 1944, 443-444). Här har vi uppenbarligen damen som har tappat sitt sigill i slottet.

Sigurd Rahmqvist har nyligen presenterat närmare uppgifter om paret i fråga (Rahmqvist 1996 passim). Magnus Kase (Ängel) var kusinson till Bo Jonsson och gifte sig ca 1280 med Bengta. Genom arv hade han kommit över betydande jordegendomar i Uppland och hans hustru var inte heller barskrapad. Genom sin far hade hon del i det Oxenstiernska godskomplexet och efter sin mor, som var född Sparre och tidigare hade varit gift Bielke, ärvde hon också betydande egendomar. Dessutom var Bengta själv änka efter en

okänd riddare som också kan ha lämnat egendomar efter sig. Det värda paret Magnus och Bengta hörde alltså till toppskiktet inom den uppländska högadeln.

Tanken att sigillstampen från Tavastehus härstammar från Bengta Bengtsdotter får stöd av två sigillavtryck som återges av Hans Gillingstam (Gillingstam 1952, 774) (Fig. 2). Den ena bilden återger Bengtas sigill den 19 maj 1402 och den andra hennes sigill den 26 mars 1408. Det förra avtrycket visar att hon 1402 hade en person med en korsstav som sinnebild medan hon sex år senare förde fäderneättens oxpanna som därförinnan hade brukats av hennes man. Hon hade alltså blivit änka under de mellanliggande åren. Sigillstampen av år 1402 kan betecknas som en dålig efterapning av den stamp Bengta hade tappat i Tavastehus. Den klumpigt tecknade stående figuren skall sannolikt föreställa den heliga Margareta med sin korsstav, medan den obligatoriska draken har fallit ur bilden.

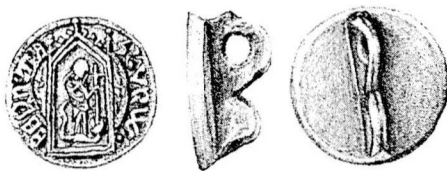

Fig. 1. Sigillstamp av silver från Tavastehus slott. Skala 1:1.
Teckning J. Jaatinen. Efter Taavitsainen 1981.

Fig. 2. Avtryck av Bengta Bengtsdotters (Oxenstierna) sigill 19.5.1402 (t.v.)
och 26.3.1408 (t.h.). Efter Gillingstam 1952.

Enligt Birgitta Fritz är det fullt möjligt att Magnus Kase satt kvar på Tavastehus ännu år 1390 och kanske ännu några år till, en efterträdare nämns först 1410 (Fritz 1973, 130). Sigillstampen från Tavastehus kan alltså tämligen säkert tidfästas till 1380- eller 1390-talet och borde därför kunna användas som hjälpmedel vid den byggnadshistoriska dateringen. Låt oss därför granska fyndomständigheterna litet närmare. Stampen hittades sommaren 1959 vid sållningen av fyllningslagret ovanpå bottenvåningens valv i den sydvästra ändan av salen i huvudborgens nordvästra länga (Fig. 3). Denna fyllning har påförts då den s.k. tegelborgen byggdes, alltså under skedet 1350-1450 enligt den datering jag presenterade i min avhandling (Drake 1968, 124). Med hjälp av sigillfyndet skulle man kunna datera tegelborgen till slutet av 1300-talet.

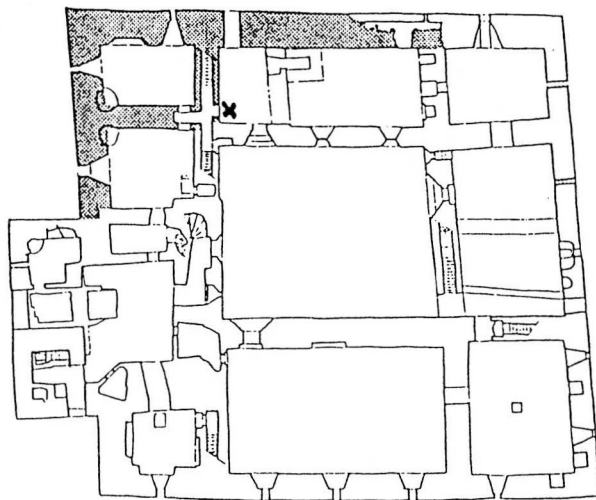

Fig. 3. Tavastehus slott. Plan av 2. våningen i huvudborgens med byggnadsskedet Tegelborgen 1 markerat. Krysset visar var sigillstampen hittades. 1:200. Efter Drake 1968.

Nyligen (i Tavastehus 22.11.1996) förde jag emellertid fram tanken att den s.k. gråstensborgen kunde höra till skedet 1370-1390, bl.a. utgående från det faktum att Magnus Kase är den första kända borgherren med ekonomiska förutsättningar för ett så vidlyftigt byggnadsföretag. Man måste nämligen utgå ifrån att länsinnehavaren eller hans företrädare förskotterade byggkostnaderna, som sedan under årenas lopp avbetalades med influtna skattemedel.

Kullkastas nu denna nydatering helt av sigillfyndet? Ja - om vi utgår från att fru Bengta förlorat sitt sigill när hon gick omkring på byggnadsställningarna i tegelborgen. Med tanke på hennes höga samhällsställning är detta alternativ dock föga troligt. Därför kan vi i stället föreställa oss att hon har tappat stampen på borggården eller i förborgen i ett sandlager som senare har brukats som fyllning under golvplankorna i den s.k. riddarsalen. Detta bara som ett förslag - det finns säkert hundra andra sätt att förklara fyndläget.

Därmed är vi tillbaka i ruta ett. Vi har inte ännu heller fått en hållbar datering för Tavastehusborgens olika byggnadsskeden. Nästa steg kan tagas först när fyndmaterialet från borgen i sin helhet har bearbetats och publicerats och även då blir tolkningsmöjligheterna många. I fallet Tavastehus har vi ingen hjälp av dendrokronologin, eftersom inget användbart trämaterial har bevarats och t.v. finns det inga andra naturvetenskapliga dateringsmetoder som skulle vara tillräckligt pålitliga.

Referenser

- K. Drake 1968, Die Burg Hämeenlinna im Mittelalter. Eine baugeschichtliche Untersuchung. *FFT* 68.
- B. Fritz 1973, Hus, land och län. Förvaltningen i Sverige 1250-1434. *Stockholm Studies in History* 18.
- H. Gillingstam 1952, *Ätterna Oxenstierna och Vasa under medeltiden. Släkthistoriska studier*. Stockholm.
- S. Rahmqvist 1996, Sätessgård och gods. De medeltida frälsegodsens framväxt mot bakgrund av Upplands bebyggelsehistoria. *Upplands forminnesförenings tidskrift* 53.
- C.G.U. Scheffer 1964, Kvinnosigill. *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid* IX, sp. 576-578.
- J.-P. Taavitsainen 1981, Sigillfynd gjorda vid arkeologiska utgrävningar i Finland. *Fornvännen* 76.
-

Pyhtään kirkon maalausten stratigrafia

Markus Hiekkänen

Arkeologinen kerrosjärjestys liitetään useimmiten kulttuurimaahan tai rakenteisiin, mutta myös keskiaikaisten - ja myöhempienkin - kalkkimaalaus-ten jäsentämisessä sillä on merkitystä kirkoissa, joissa maalaussarjoja on useita. Hyvänä esimerkkinä on ahvenanmaalainen noin 1440-50 rakennettu Finströmin kirkko. Toinen tapaus on tässä esille otettava vuoden 1460 molemmin puolin muurattu Pyhtään kirkko, jossa maalauskerrostumat voi erottaa toisistaan tyyllillisesti ja teknisesti.

Ludvig Wennervirta arvioi 1937 (Suomen keskiaikainen kirkkomaalaus) kirkossa olevan sekä vanhempia maalauksia kirkon perustamisajalta että nuorempia 1400-luvun lopulta tai 1500-luvun alusta. Vanhemmilla hän tarkoitti sakariston holvin sekä runkokuoneen seinien ja keskilaivan 3. holvin maalauksia. Nuorempiin hän luki keskilaivan 1. ja 2. holvin koristelun. (s. 79-81) Viittä vuosikymmentä myöhemmin erotti kirkkomaalaustaiteemme armoitettu tutkija *Tove Riska* keskilaivan 3. holvin ja seinien maalaukset sakariston ja runkokuoneen primitiivisistä maalauksista. Edelliset hän ajoitti vanhemmiksi, jälkimmäiset 1400-luvun loppuun. Yllättävää kyllä hän ajoitti suunnilleen samaan aikaan, vuoden 1500 tienoille keskilaivan 1. ja 2. holvin maalaukset, joiden evankelistamaalausten hän totesi saaneen muotonsa "1470-80-luvun lounaissuomalaisista maalauksista". (*Ars, Suomen taide* 1, 1987 s. 142-143)

Kirjoittaessani kirjaa Suomen keskiaikaisista kirkoista ja tehdessäni erästä Pyhtäällä pitämäni esitelmää (esitelmämoniste 2.4.1997) jouduin syventymään hiukan tarkemmin Pyhtään maalauksiin. Tässä kiinnitti huomioni ensinnäkin keskilaivan 1. ja 2. holvin maalausten tyyli, sillä mielestäni niissä ei voi olla kysymys tiettyjen piirteiden lainaamisesta 1470-80-lukujen maalauksista. Maalaukset ovat ornamenteiltaan (kukat, köynnökset) ja kuva-aiheiltaan (evankelistasymbolit, Kristuksen kasvot) niin samanlaiset Kalannin tai paremminkin Taivassalon koulukunnan (*Camilla Ahlström-Taavitsaisen* perusteltu nimiehdotus vuodelta 1984) maalausten kanssa, että tekijäksi voi hyvin vahvasti epäillä Pietari Henrikinpoikaa työryhmineen. Erityisesti tulevat mieleen Kaarinan kirkon kahden itäisimmän keskiholvin maalaukset ja ruodekoristelu etelälaivan 1. holvissa. Viimemainittu on lähes samanlainen Pyhtään maalausten ruodekoristelun kanssa. Lisäpiirteinä ovat Pyhtään kuori-ikkunan pielten nykyisin näkymättömissä olevat

pyhimysmaalaukset, jotka on sijoitettu samalla tavalla kuin esimerkiksi Kalannin ja Kaarinan kirkoissa. Ajoitus määräytyy Pietari Henrikinpojan maalausten yleisen ajoituksen mukaan: 1460-luvun lopusta 1480-luvulle.

On vaikea olettaa Wennervirran tavoin, että 3. keskiholvin ja seinien maalaukset olisi tehty ennen 1. ja 2. holvin maalauksia. Jo kirkon sisäinen tilahierarkia puhuu tällaista vastaan. Sitä paitsi 3. holvin maalari on tehnyt maalauksia myös itäseinään siten, että ne stratigrafisesti ovat Pietari Henrikinpojan maalauksia nuorempia. Ottaen huomioon seinämaalausten (Pohjoismaiden suurin Kristoforos, Eerik tai Olavi, järkyttävä Ristiinnaulittu, apostolit) tyylin ja tartsche-vaakunoiden (keskiholvin pohjoisen arkadikaaren itäpinta, 3. keskiholvin itävaippa, 5. keskiholvin eteläisen arkadikaaren itäpinta) tyylin perusteella ne on tehty luultavimmin 1500-luvun alussa.

Sakariston holvimaalaukset, runkokuoneen seinien vihkiristit (joita tosin koristeltiin lisää 1500-luvun alussa), laivakuvat ja torveenpuhaltaja sekä runkokuoneen länsipäädyn ja sakariston pohjoispäädyn komerokoristelun köynnökset taas ovat heti kirkon valmistumisen tienoilta 1460-luvun alusta. Ne lienevät kaikki rakennusmestarimaalauksia, ts. rakentajien tekemiä, mutta tekniikasta päätellen usean eri henkilön käsialaa.

Näin voidaan Pyhtään kirkon keskiaikaiselle (myös uuden ajan maalauksia kirkossa on) kalkkimaalauskoristelulle ehdottaa keskustelun pohjaksi uutta kronologiaa: maalariyhmä A, 1460-luvun alku (sakariston holvi, runkokuoneen vihki-ristit, laivakuvat, torveenpuhaltaja, ulkoseinien koristekomeroitten köynnökset), maalariyhmä B eli Pietari Henrikinpoika apulaisineen, 1460-luvun loppupuoli-1480-luku (keskilaivan 1. ja 2. holvi, kuori-ikkunan pielet) ja maalariyhmä C, 1500-luvun alkukymmenet (runkokuoneen seinien Ristiinnaulitturyhmä, apostolit ja pyhimykset, keskilaivan 3. holvi, vaakunat ja itäseinän koristeaiheet.

“Rakennusmestarimaalaukset” (ryhmä A) liittävät Pyhtään muihin Itä-Uudenmaan kirkkoihin (ns. Pernajan rakennusmestari). B-ryhmänsä maalaukset eivät enää ole yksinäinen ilmiö maalaustaiteessamme niiden nyt tehdyn identifioinnin takia. Ainoastaan ryhmän C työt ovat jotain sellaista, mitä muista keskiaikaisista yhteyksistä ei tunneta sen enempää maastamme kuin muualta. Pidän erityisen merkittävänä Pietari Henrikinpojan, keskiajan maalaustaiteemme merkittävimmän edustajan, maalaussikermän identifiointia. Hänen tai hänen ryhmänsä maalauksia on nimittäin tähän asti tunnettu vain Varsinais-Suomesta (Kalanti, Laitila, Kaarina, Perniö, Kemiö, Sauvo, Parainen, Turun tuomiokirkko, Naantalin birgittalaiskirkon nunnasakaristo) ja Länsi-Uudeltamaalta Karjaan kirkosta.

Tuli kesä ja kaivaukset

Marianna Niukkanen

Laman taittumisen mukanaan tuoma rakennustoiminnan vilkastuminen näkyy tänä kesänä myös poikkeuksellisen lukuisina arkeologisina kaivauksina. Ilksemme tutkimuksen alla on myös muutamia historiallisen ajan kohteita. Ala on selvästi nostamassa päätään, ja toivokaamme, että kehitys jatkuu. Mukana on sekä muinaismuistolain velvoittamia pelastuskaivauksia että pienimuotoisia tutkimuskaivauksia. Joukossa on paljon vanhoja tuttuja kohteita, mutta myös muutamia uusia.

*Museoviraston rakennushistorian osaston suorittamat,
muinaismuistolain 15. §:n mukaiset kaivaukset:*

Oulu, 1. kaupunginosa, 3. kortteli, tontti 10 (Aleksanterinkatu)

Toukokuussa tutkittiin kahden viikon ajan oletettua 1600-luvun laivaveistämön paikkaa FK Aimo Kehusmaan johdolla. Tilaaaja: Polar-Yhtymä.

Pedersöre, kyrkogård

Pedersören kirkon lounaispuolella tehtiin kesäkuussa kahden viikon ajan koekaivauksia hautausmaan tulevalla laajennusalueella FM Marja Sipilän johdolla. Alueella oli aikaisemmin havaittu kivirakennelmia ym. asutus- ja viljelyhistorian merkkejä. Tilaaaja: Pedersörenejdens kyrkliga samfällighet.

Inkoo, kirkkomaa

Hautausmaata halutaan laajentaa myös Inkoossa. Laajennukselle on kaksi vaihtoehtoista aluetta, joista kesäkuussa tutkitaan koeojin nykyisen hautausmaan eteläpuolelle jäävää nurmikenttää FM Tiina Jäkärän johdolla. Tilaaaja: Inkoon seurakunta.

Rakennushistorian osasto tekee lisäksi kaivauksia seuraavissa restaurointikohteissaan: Kuusiston linna (Antti Suna), Svartholman linnoitus (Ilkka Kasinen), Sonkajärven Jyrkkäkosken ruukki (Karim Peltonen) ja Karkkilan Högforsin masuuni (Trygve Gestrin). Teollisuusarkeologiaa tullaan mahdollisesti harjoittamaan lisäksi Oravaisten Kimon ruukilla. Rapolan kartanossa suoritetaan salaojakaivannon valvonta elokuussa.

Turun yliopistolle myönnetyt kaivausluvat:

Uukuniemi, Papinniemi

1500/1600-lukujen ortodoksisen asuinpaikan, kalmiston ja kirkonpaikan tutkimukset jatkuvat heinäkuussa fil.yo. Ville Laakson johdolla. Tänä vuonna keskitytään edelleen asuinpaikan luonteen määrittämiseen.

Hämeenkoski, Pyhän Laurin kirkon raunio

Viime vuodelta jatkuvissa tutkimuksissa pyritään paikallistamaan kirkkomaan rajat sekä löytämään alkuperäinen maanpinta. Kenttätöyönjohtajana on kesäkuussa fil.yo. Miikka Kumpulainen.

Pernaja

Viimevuotinen Agricolan ajan Pernajan inventointi koekaivauksineen on jatkunut kesäkuussa fil.yo. Jukka Palmin johdolla.

Maaninka, Tavinsalmi

Toukokuussa jatkuivat myös Tavinsalmen kuninkaankartanon etsinnät Jukka Palmin ja fil.yo. Jussi Selosen johdolla. Kohdetta on tarkoitus kaivaa elokuussa.

Hattula (ent. Tyrvääntö)

HuK Jouni Taivainen on tutkinut Tyrvännön asutushistoriaa graduunsa liittyneellä inventoinnilla.

Lieto, Vanhalinna

Vanhalinnan museon pihapiirissä suoritetaan rakennustyömaan arkeologinen seuranta sekä tehdään kaivauksia ja inventointia lähiympäristössä. Kenttätöyönjohtajina ovat FK Esa Saari sekä lehtori Kristiina Korkeakoski-Väisänen.

Helsingin yliopistolle myönnetyt kaivausluvat:

Siuntio, Suitia (15. §)

Viime syksynä aloitetut LVIS-kaivantojen valvontatyöt kartanolinnan ympäristössä jatkuivat toukokuusta kesäkuun puoliväliin HuK Liisa Seppäsen johdolla.

*Muuritutkimus Ky:lle myönnetyt kaivausluvut:*Naantali, kirkko (15. §)

Naantalissa on kaivettu toukokuussa kirkon sisällä sekä länsitornin ja kirkon eteläpuolella. Tutkimukset jatkuvat mahdollisesti elo-syyskuussa.

Vesilahti, Laukko

Laukossa jatketaan kaivauksia heinäkuussa kellarin portaikon eteläpuolella sekä aloitetaan tutkimukset portaikon pohjoispuolella.

*Helsingin kaupunginmuseolle myönnetyt kaivausluvut:*Helsinki, Annala (15. §)

Helsingin Vanhankaupungin kaivaukset jatkuvat elokuussa Annalassa siirtolapuutarhan alueella, johtajana Markku Heikkinen.

Kaivaustiedot perustuvat rakennushistorian osastolta kesäkuun puoliväliin mennessä haettuihin tutkimuslupiin. Historiallista aikaa hipovat myös mm. Polvijärven Sotkuma, Hiittisten Kyrksundet, Raision Mulli ja Kemiön Makila. Suuret kaivaukset ovat luvassa loppukesästä Lahden torille. Elokuussa tul-
laan lisäksi koekaivamaan Konungsbölen keskiaikaista kyläpaikkaa Espoon Leppävaarassa. Talven mittaan on siis odotettavissa mielenkiintoisia kaivauskertomuksia, kiehtovia artikkeleita ja jännittäviä esitelmiä ...

Suomen keskiajan arkeologian seura -

Sällskapet för medeltidsarkeologi i Finland ry.

HISTORIALLISTEN AJAN ARKEOLOGIA TÄNÄÄN

Seminaari Hämeen linnassa perjantaina 21.11.1997

09.00	Ilmoittautuminen
10.00	Seminaarin avaus
10.15	Marianna Niukkanen & Liisa Seppänen Siuntion Suitian kartanon kaivaukset
10.45	Minna Sartes Aboa Vetuksen tutkimukset 1994-
11.15	Ruokailu / Suomen keskiajan arkeologian seuran syyskokous
12.45	Kari Uotila Naantalin kirkon tutkimukset 1996-97
13.15	Ville Laakso Autioituneen ortodoksiasutuksen jäljillä Uukuniemellä
13.45	Marja Sipilä Lapinjärven Långbromossenin keskiaikainen suosilta
14.15	Kahvi
14.45	Kesän 1997 kenttätyöt / Tiedonantoja kaivausten tuloksista
15.30	Päätöskeskustelu

Seminaari on avoin kaikille kiinnostuneille. Seminaarin hintaan 120 mk / 100 mk opiskelijoille sisältyy lounas ja kahvi sekä seminaariesitelmien lyhennelmät. Maksu suoritetaan seminaaripäivänä Hämeenlinnassa. Osanottajia pyydetään ilmoittautumaan 7.11. mennessä osoitteella Suomen keskiajan arkeologian seura, PL 286, 20101 Turku, tai puhelimitse 921-235 2555 (arkisin 9-12). Turusta järjestetään (maksullinen) yhteiskuljetus linja-autoaseman laiturilta 16 kello 7.30. Yhteiskuljetukseen ilmoittaudutaan kuten seminaariin.

Lahden kylän tutkimuksesta

Hannu-Matti Wahl

Lahden kauppatori peruskorjataan syksyn 1997 ja vuoden 1998 aikana. Tässä yhteydessä torin alueella olevien eri aikakausilta olevien kyläjäänteiden arkeologinen tutkiminen on tullut ajankohtaiseksi. Tutkittava alue on noin 10 000 m²:n laajuinen. Kaivausalue sijaitsee torin etelälaidassa, itä-länsi suunnassa.

Lahden nykyisen ydinkeskustan paikalla sijainnut Hollolan pitäjän Lahden kylä paloi pääosin kesällä 1877. Palo alkoi torin länsireunassa sijainneesta talosta ja levisi itään eli nykyisen torin alueen yli. Palaneen kylän tontit pakkolunastettiin tulevaa kaupunkisuunnitelmaa ajatellen. Rakenusten jäännökset revittiin ja alue tasoitettiin hiekalla. Kauppatori sai nykyisen sijaintinsa jo ensimmäisessä alueelle laaditussa asemakaavassa (v. 1878), ja alue on sen jälkeen ollut torina.

Lahden torin alue on ainoa entisen Lahden kylän alueista, joka on säilynyt pääosin koskemattomana. Siellä voidaan olettaa olevan jäänteitä vuoden 1877 palon lisäksi sitä edeltäneiltä ajoilta, mahdollisesti kylän alueella syntyneestä ensimmäisestä kiinteästä asutuksesta lähtien. Torin ympärillä olleesta kyläalueesta ei ole tiettävästi mitään jäljellä, sillä keskustan rakentamisen yhteydessä paikalla olleet maamassat on siirretty pois jo tämän vuosisadan alkupuolella.

Torilla on aikojen kuluessa tehty viemäritöitä, ja torin länteen päin vietävää pintaa on tasoitettu 1920-luvulla. Hiekkatantereena ollut tori sai kiveyksen 1950-luvun alussa. Viemäritöiden yhteydessä on tullut esiin palokeroja, joita ei ole kuitenkaan tutkittu.

Tutkimuksen tarkoitus

Tutkimuksen tarkoituksena on saada tietoa keskiaikaisen ja historiallisen ajan maaseutuasutuksesta, erityisesti kyläasutuksesta, sen muodostumisesta ja jatkuvuudesta Hollolan Lahden kylän alueella keskiajalta 1700-luvulle saakka. Ajallisiksi rajavuosiksi voidaan ajatella jaksoa n. 1200/1300 -1700.

Tähän ajanjaksoon voidaan hypoteettisesti katsoa kuuluvan mm. seuraavat asiat: kiinteän asutuksen synty, kylä-asutuksen eri vaiheet (muodostuminen ja jatkuvuus), tieyhteyksien vaikutus, Lahden markkinat, sosiaaliset muutokset asutusyhteisössä, teknisten innovaatioiden ja uusien

viljelyskasvien ja lajikkeiden vaikutus eri aikoina, rakentamisessa, tontin käytössä ja tonttirajoissa tapahtuneet muutokset, yksittäisen talouden ja kulutus-tottumusten muutokset. Tämän lisäksi on tietenkin kysyttävä, onko mahdollista todentaa tällaisia tapahtumia ja muutoksia arkeologisessa aineistossa.

Lahden kylä - keskiaikainen kyläpaikka

Lahden kylä mainitaan ensimmäisen kerran kirjallisissa lähteissä vuonna 1445 ja sen jälkeen vuosina 1470, 1483, 1486 ja 1499. Maininnat liittyvät käräjillä esille otettuihin riitakysymyksiin (ensimmäisen maininnan mukaan Lahden kylästä oli edustaja kalakäräjillä). Vuoden 1539 veroluettelossa Lahden kylä kuului Okeroisten neljänneskuntaan ja oli taloluvultaan Hollolan pitäjän suurimpia kyliä (23 taloa); 1600- ja 1700-lukujen veroluetteloissa taloluku pysyi lähes samana. Huolimatta suuresta taloluvusta oli kylän verokyky yleensä alhainen.

Siitä milloin Lahden kylän alue sai ensimmäisen kiinteän asutuksen ja milloin siitä muodostui kylä ja kuinka monta taloa kylässä oli sen varhaisvaiheessa, ei ole tietoa.

Lahden kylän lähiseuduilla on jäänteitä kiinteästä asutuksesta jo 600-luvulta lähtien (mm. Ahtialan alue Lahdesta itään) ja enenevässä määrin 1000-luvulta lähtien (mm. Kirkkailanmäki, Hollolan kirkonseutu, Nastola). Lahden alueella on ollut peltoviljelyä 900-luvun alkupuolelta lähtien ja aivan kylän kupeessa varmasti vasta 1400-luvun alusta. Siitepölyanalyytin tutkimus tehtiin 1970-luvun lopulla, mutta muutama näyte ei kerro Lahden kylän viljelyhistoriasta riittävästi. Lahden pellot olivat historiallisella ajalla tunnettuja viljavuudestaan. Peltopinta-alaa oli kylän kokoon nähden vähän. Pelkästään alueen topografia on asettanut Lahden kylälle tiettyjä esteitä. Alueen viljelyskelpoiset maat sijaitsivat harjujen välissä olevassa kapeassa laaksomaisessa kurussa.

Torin alue - palanen keskiaikaa ja historiallista aikaa

Torin alue on ilmeisesti ollut kylän keskeisiä alueita, ellei keskeisin. Sen eteläosan halki on kulkenut Ylinen Viipurintie, josta osa on kulkenut torin kaakkoiskulman kohdalta. Kaakkoiskulmasta on myös lähtenyt Porvoon suuntaan kulkeva tie. Westermarckin vuonna 1752/54 tekemän kartan mukaan torin alueella oli viisi taloa (ja yksi torppa), joista neljä oli tien pohjoispuolella, ja yksi Viipurin tien eteläpuolella, torin kaakkoiskulmassa. Vuoden

1870 kartan mukaan samalla paikalla oli edelleen viisi taloa, mutta tässä kartassa on asuinrakennusten ja muiden rakennusten sijainti merkitty. Talot tunnetaan säilyneistä palovakuutusasiakirjoista ja palon jälkeen tehdyistä pöytäkirjoista. Vuoden 1752/54 ja 1870 karttojen mukaan torin alueella oli kylän tihein asutus.

Molemmissa kartoissa tonttirajat on merkitty (Lahden kylän alueesta on myös kartta 1690-luvulta), ja tonttirajat näissä kahdessa kartassa vastaavat pääosin toisiaan. Aikaisempia tonttirajoja ei tunneta. Asuinrakennukset sijaitsivat molemmissa kartoissa maanteiden varsilla; 1870-luvun kartan mukaan ainakin muutaman torin kohdalla olleen talon julkisivu oli Viipurintien suunnassa.

Liikenneyhteyksiä ja markkinahenkeä

Hyvillä liikenneyhteyksillä on ollut suuri merkitys Lahden olemassaololle ja kehitykselle. Kylän halki kulki Hämeenlinnan ja Viipurin välillä kulkeva Ylinen Viipurintie, etelään lähti Porvooseen vievä tie nykyisen torin kaakkoiskulmalta ja kylän itälaidalta lähti Savoon menevä tie. Lähistöllä olevan Hollolan kirkon seudulta lähti tie etelään. Lahdesta lähti myös talviteitä ja vesiteillä on ollut suuri merkitys.

Kylällä ei ole koskaan ollut suoraa yhteyttä lähimpään veteen, Vesijärveen, vaan kalastus- ja järvenkäyttöoikeudet on sovittu naapurikylän, mm. Vesijärven rannalla olleen Jalkarannan kylän, kanssa.

Kaupankäynti on saattanut olla keskiajalla ja uuden ajan alussa tärkeää kylän yksittäisille talouksille. Maaseudulla (myöhäis)keskiajalla tapahtunutta kauppaa koskevat tutkimukset voisivat olla apuna tässäkin asiassa. Markkinat eri aikoina olivat tärkeitä hankintojen ja ylellisyystarvikkeiden ostamisen kannalta. Esimerkiksi Lahdessa 1660-1720-luvuilla pidettyjen markkinoiden vaikutusta kylän yksittäisten talouksien kulutustottumuksiin ei tunneta.

Hollolan keskiaikaisista kylistä ja alueen asutusekspansio 1400-luvulla

Hollolan keskiaikaisen hallintopitäjän alueelta mainitaan vuosien 1403 ja 1478 välisenä aikana 19 kylää. Kaikki nämä kylät olivat mukana myös v. 1539 ja sitä seuraavissa veroluetteloissa. Hollolan alueella oli 1930-luvun kunnan (pitäjän) rajojen mukaan 31 keskiaikaista kylää (edellä mainitut 19 mukaan lukien), jotka mainitaan ensimmäisen kerran vuosien 1390 ja 1478 välisenä aikana. Nämä kylät on mainittu myöhemmin 1400-luvun lähteissä.

Pääpaino ensimmäisissä ja sitä seuraavissa kirjallisissa maininnoissa on 1450- ja 1460-luvuilla; tällöin mainitaan ensimmäisen kerran 20 kylää. Kertooko mainintojen tihentyminen 1400-luvun puolivälissä tapahtuneesta ekspansiosta Hollolan alueella ja asukasmäärän kasvun mukanaan tuomasta kyläasutuksen laajenemisesta vai oliko kysymyksessä jo olemassa olevan asutuksen taajenemisesta kyläasutukseksi?

Hollolan kirkon, joka on alueen pääkirkko, rakentaminen ajoittuu noin 1460-1500 väliselle ajalle. Uuden kirkon rakentamiselle saattoi myöhäis-keskiaikaisen ekspansion myötä syntyä enemmän taloudellista potentiaalia ja väestöpohjaa. Mikä oli esimerkiksi Lahden kylän asema tässä vaiheessa? Laajeniko Lahden kylä jo 1400-luvun puolivälissä parikymmentä taloa käsittäväksi kyläksi mm. hyvien liikenneyhteyksien ja kaupan ansiosta?

Lahden kyläpaikasta

Lahden keskiaikaisen kyläpaikan kaivauksia voidaan pitää keskiaikaiseen maaseutuun kohdistuvan tutkimuksen avauksena eteläisessä Päijät-Hämeessä. Tässä yhteydessä tulevat esiin kysymykset asutuksen jatkuvuudesta samalla paikalla, kyläasutuksen synnystä, vakiintumisesta, muutoksista viikinkiajalta myöhäis-keskiaikaan sekä muutoksista historiallisella ajalla. Mikäli jäänteet tutkittavalla torin alueella ovat säilyneet hyvin, voidaan mahdollisesti todentaa asutusjatkuvuus 1100-luvulle saakka. Voidaan olettaa, että vanhin asutus on noin 1100-luvulta, ja se on jatkunut katkeamatta tai lyhyin asutuskatkoin aina 1870-luvulle saakka.

Lahden menneisyys, lukuunottamatta veroluetteloita ja käräjäpöytäkirjoja, on arkeologisen tutkimuksen todennettavissa 1700-luvulle saakka. Vanhemmassa kirjallisuudessa on yleensä oletettu, että Lahden kylän asutus oli samanlaista kuin maaseutuasutus muuallakin, ja on myös oletettu, että 1700-luvun tapa viljellä ja hyödyntää maata on ollut käytössä jo keskiajan loppupuolella. Aikaisempi tutkimus ei ole ottanut huomioon maaseudun jatkuvaa muutosta ja ihmisen kykyä (ainakin jossakin määrin) vaikuttaa ja muovata omaan asuin- ja elinympäristöään.

Milloin kiinteä asutus ja kyläastutus syntyi Lahden kylän alueelle? Miten aluetta hyödynnettiin asutuksen alkuvaiheissa? Kyläasutuksen syntyessä käytettävissä oleva maa-ala, joka Lahden kohdalla on topografisista syistä varsin rajallinen, jaettiin mahdollisesti asukkaiden kesken toistaiseksi tuntemattomien periaatteiden mukaan. Kuinka varhain syntyivät kylän talojen väliset tonttirajat? Mikä oli niiden pysyvyys (miten ne merkittiin), kuinka rajat muutettiin kylän asutuksen tihentyessä? Miten rajojen muuttumista

säädeltiin?

Kuinka esimerkiksi asukkaiden varallisuus näkyy arkeologisessa materiaalissa? Voidaanko mm. tällaiset seikat todentaa torin alueella olleiden talojen kohdalta? Lahti on ollut kylä maanteiden kohtaamispisteessä, liikenne on kulkenut kaikkiin ilmansuuntiin. Ostettiinkö ja välitettiinkö Lahden kylän kautta ympäröivälle alueella tuotteita, jotka olivat erikoistarvikkeita? Markkinat 1660-1720 -lukuilla ovat varmaankin tuoneet oman lisänsä kylässä saatavilla oleviin hyödykkeisiin.

Mikä on ollut asukkaiden suhde ympäristöönsä ja kuinka asukkaat ovat muovanneet omaa asuinympäristönsä? Kuinka kulttuurikerrokset ovat syntyneet kyläpaikalla ja kuinka tontinalueita on hyödynnetty aikojen kuluessa? Ovatko Lahden kylän hyvät liikenneyhteydet vaikuttaneet innovaatioiden nopeaan käyttöönottoon kylässä, onko Lahden kylällä ollut innovaatioita välittävä asema ja näkykö tämä arkeologisessa aineistossa?

Toivottavasti Lahden torin kaivaukset antavat vastauksen useisiin yllämainittuihin kysymyksiin, ja saamme uutta tietoa keskiajan ja historiallisen ajan kyläasutuksesta.

Lähteet

- Billberg, I. 1981. Byområde och bebyggelsekontinuitet. *META* 1981:3-4.
- Broberg, A. & Svensson, K. 1987. Urban and rural consumption patterns in eastern central Sweden AD 1000-1700. Theoretical Approaches to Artefacts, Settlement and Society. Studies in honour of Mats P. Malmer. *BAR. International series* 366.
- Broberg, A. 1992. Archaeology and East-Swedish Agrarian Society 700-1700 A.D. Rescue and Research. Reflections of Society in Sweden 700-1700 A.D. *Riksantikvarieämbetet, Arkeologiska undersökningar, Skrifter* No 2.
- Bucht, J.F. 1792. *Om Hollola socken uti Tavastland*. Åbo.
- Ersgård, L. & Hållans, A.-M. 1996. Medeltida landsbygd. En arkeologisk utvärdering. *Riksantikvarieämbetet, Arkeologiska undersökningar, Skrifter* nr 15.
- Frölund, P. & Wilson, L. 1993. Bybildning - förhistorisk kontinuitet eller medeltida innovation? *Arkeologi i Sverige. Ny följd* 2. *Riksantikvarieämbetet*.
- Hausen, R. 1881-1917. *Bidrag till Finlands historia I-IV*. Helsingfors.
- Hiekkanen, M. 1994. The Stone Churches of the Medieval Diocese of Turku. *SMYA* 101. Helsinki.
- Hirviluoto, A.-L. 1985. Hollolan vaiheet ennen kristinuskon tuloa. *Hollolan kirkko. Asutuksen, kirkon ja seurakunnan historiaa*. Hämeenlinna.

- Hållans, A.-M. & Andersson, C. 1992. Acquiring, Using and Discarding - Consumptions Patterns in the 18th-Century Town of Nyköping. Rescue and Re-search. Reflections of Society in Sweden 700-1700 A.D. *Riksantikvarieämbetet, Arkeologiska undersökningar, Skrifter* No 2.
- Jacobsson, M. 1996. Tomtgränsers varaktighet - Om äldre lantmäterikartor och övergivna reglerade byar. Metodstudier & tolkningsmöjligheter. *Riksantikvarieämbetet, Arkeologiska undersökningar, Skrifter* nr 20.
- Kuusi, S. 1935. *Hollolan pitäjän historia I*. Porvoo.
- Meinander, C.F. 1980. The Finnish Society during the 8th and 12th centuries. Fenno-Ugri et Slavi 1978. *Helsingin yliopiston arkeologian laitos. Moniste* n:o 22.
- Narinkka. 1994. Vanhankaupungin arkeologisiin tutkimukseen liittyvät artikkelit. Useita kirjottajia. Helsingin kaupungin museo.
- Niitemaa, V. 1955. Hämeen keskiaika. *Hämeen historia I*. Hämeenlinna.
- Ringstedt, N. 1994. Applications in Household-economic Archaeology. *Current Swedish Archaeology*. Vol.2. 1994. The Swedish Archaeological Society. Stockholm.
- Sarvas, A. 1979. Nastolan esihistoria. *Nastolan historia I*. Jyväskylä.
- Seppänen, K. 1981. Ahtialan kiinteän asutuksen alkuvaiheita. *Päijät-Hämeen tutkimusseuran vuosikirja*. Lahti.
- Söderberg, B. 1994. Bytomtsarkeologi i Skåne - några exempel från UV Syds arbetsområde. *Arkeologi i Sverige* 3. Riksantikvarieämbetet. Stockholm.
- Takala, H. 1992. *Kaivauskertomus Ahtialan Paakkolanmäen kaivauksista*. Museoviraston topografinen arkisto.
- Wahl, H.-M. 1996. Lahden tori ennen toria. *Elämää Lahden torilla*. Lahti-seura. Lahti.
- Welinder, S. 1992. Människor och landskap. *Aun* 15. Societas Archaeologica Upsaliensis. Uppsala.
- Vesikansa, J. 1965. *Hollolan Lahti 1877*. Lahden kaupungin tilaama historiallinen tutkimus.
- Voionmaa, V. 1912. *Suomalaisia keskiajan tutkimuksia*. Porvoo.
- Vuorela, I, 1979. Siitepölyanalyttisiä tutkimuksia Lahden asutushistoriasta. *Lahden museo- ja taidelautakunta. Tutkimuksia XI*. Lahti.
- Åqvist, C. 1992. Pollista and Sanda -two Thousand -year-old Settlements in the Mälaren region. Rescue and Research. Reflections of Society in Sweden 700-1700 A.D. *Riksantikvarieämbetet, Arkeologiska undersökningar, Skrifter* No 2.
-

Kirkkoarkeologit koolla Skoonessa

Markus Hiekkanen

Pohjoismaiden kirkkoarkeologit kerääntyivät huhtikuun lopussa 1997 keskiaikaisella tanskalaismaaperällä Skoonen Hööriissä vaihtamaan kokemuksia, tapaamaan toisiaan ja etsimään uusia ajatuksia. Kyrkoarkeologi i Norden -niminen vapaamuotoinen kokoontuminen on jo melkeinpä perinteinen. Ensimmäisen kerran se oli vuonna 1981 Århusissa Tanskassa ja sitä seurasivat kolmen vuoden välein Kalmar 1984, Turku 1987, Trondheim 1990 ja Viborg 1993 - järjestämisvastuu kiertää eri Pohjoismaiden välillä. Osanottajamäärä on aina ollut viitisenkymmentä. Päivien muoto on vakiintunut: kahtena päivänä esitelmää ja keskustelua ja yhtenä ekskursion seudun keskiaikaisille kirkkoille. Järjestäjänä oli nyt Lundin yliopiston keskiajan arkeologian laitos, alan pohjoismainen kaljuunakuva Århusin ohessa. Järjestelytoimikunnan johtaja oli professori Hans Andersson apunaan Mats Anglert, Gunhild Eriksdotter, Barbro Sundnér ja Jes Wienberg.

Järjestäjät olivat valinneet seuraavia teemoja esitelmien aihepiireiksi: "Kirkko, maisema ja kaupunki", "Hautausmaa, luostari ja hospitaali", "Kirkkorakennus - muoto, tehtävä ja symboliikka", "Rakennusarkeologian näköaloja ja menetelmiä", "Rakennusaineen ja tekniikan merkitys" ja "Ajankohtaisia hankkeita". Monimuotoisuus kuvastaa alan monimuotoisuutta, mutta toistaa myös aikaisempien vuosien teemoja. Yleisesti voikin sanoa, ettei varsinaisesti uusia aluevaltauksia juuri tehty, vaan kirkkoarkeologian rajoja koetellaan. Omasta puolestani olisin valmis laajentamaan työtä esimerkiksi kalkkimaalausten suuntaan, missä arkeologinen näkökulma voisi antaa yhtä ja toista uutta.

Teemojen piiristä voisi valita useitakin kiinnostavia, mutta poimin tähän yhden kustakin. Kirkko, maisema ja kaupunki -teemassa esitti norjalainen Jan Brendalsmo terävän katsauksen Tröndelagin kirkkojen (1100-1200-lukuja) aristokraattisesta taustasta, mikä jännittävällä tavalla kontrastoituu esimerkiksi Suomen 1300-1500-lukujen talonpoikaiskirkkomaisemaan. Kalmistoja, luostareita ja hospitaaleja ruodittaessa pohti Jörn Staecker Gotlannin kirkkomaiden myöhäisrautakautisia löytöjä sukupuolijakautuman ja lähetyshistorian näkökulmasta - aiheella olisi Suomessa ehkä käyttöä, joskin Heiki Valk on jo *Fennoscandia archaeologicassa* pari vuotta sitten käynyt läpi aineistoa. Suomen kannalta saatiin kiinnostavia tietoja virolaisen Jaan Tammin raportoidessa Rakveren fransiskaanikonventin

kaivaustuloksista. Kirkkorakennus-teemassa oli epäilemättä antoisin Marit Anglertin pyörökirkkoja analysoiva tutkimus, kun taas Uainin O' Meadhran kertomus Gotlannin rappauspiirustuksista kiihotti mielikuvitusta - olisipa meilläkin tuollaisia! Rakennusaineen ja tekniikan merkitys sai kiinnostavan näkökulman Christian Lovénin pohtiessa puisten esihallien tai tornien asemaa kivikirkkoissa. Esitelmät tullaan kuten aikaisemminkin julkaisemaan tanskalaisessa *hikuin*-nimisessä kirjasarjassa (toimittaja Jens Vellev; sarja löytyy ainakin Museoviraston ja Turun yliopiston arkeologian oppiaineen kirjastoista).

Viimeisenä päivänä sovittiin yleiskeskustelussa, että suomalaiset järjestävät seuraavan kirkkoarkeologisymposiumin. Se pidetään vuonna 2000 Viipurissa, ikivanhassa suomalaisessa kaupungissa ja järjestelystä vastaavat Helsingin yliopiston käytännöllisen teologian laitos (vastaavana dos. Jyrki Knuutila), Turun yliopiston arkeologian laitos (prof. Jussi-Pekka Taavitsainen), Museovirasto ja Suomen keskiajan arkeologian seura (dos. Markus Hiekkänen).

hikuin

Forlaget Hikuin

Ritarilinnasta piispanlinnaan

Anna-Maria Vilkuna

Matka Tallinnasta Riikaan kestää bussilla viitisen tuntia. Ensin Via Baltica kulkee Viron poikki Pärnuun ja sen jälkeen tie seurailee Riianlahden rantaa aina Latvian pääkaupunkiin Riikaan saakka. Bussin kyydissä on aikaa katsella Baltian tasaisia, helppokulkuisia maisemia ja ymmärtää hyvin, miksi alueella on ollut tärkeä asema idän ja lännen välissä. Latvian puolella mai-semaan tulevat mukaan joet, joiden vuolaus yllättää. Daugava (Väinäjoki), jonka suulle Riika tämän vuosituhannen alkupuolella perustettiin, oli erinomainen kulkureitti suunnistettaessa itään.

Toukokuun kahdeksantena vuonna 1997 Suomen keskiajan arkeologian seuran retkikunta oli aloittanut oman Latvian valloituksensa. Tarkoituksena oli seuraavan kahden päivän aikana tutustua maan keskiaikaan. Tukikohtana pidettäisiin koko ajan Riikaa ja sieltä käsin tehtäisiin retket Koillis-Latviaan Gauja-joen laaksoon ja Etelä-Latviaan Bauskaan ja Rundaleen unohtamatta myöskään Riikaa.

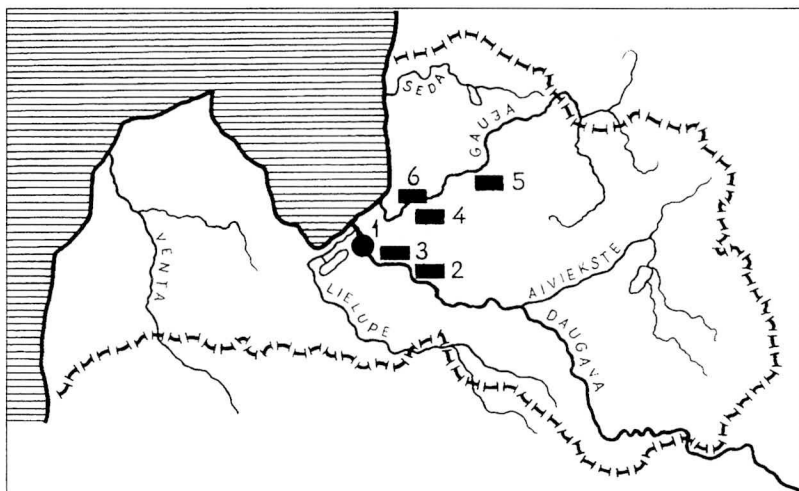
Läpi keskiajan aina 1500-luvun puoliväliin saakka lähes koko Baltia oli saksalaisen ritarikunnan hallussa. Muodollisesti ritarikunta oli ennen kaikkea hengellinen järjestö, mutta käytännössä myös sen poliittinen valta oli suuri. Nyky-Latvian alueella ritarikunnan maaomistusten välissä oli roomalaiskatolisen kirkon johtomiesten, kuten Riikan arkkipiispan, hallussa olleita alueita. Ritarikunnan ja arkkipiispan välinen kilpailu oli käsinkosketeltavissa, kun ensimmäisenä retkipäivänämme seisoi Siguldan ritarikuntalinnan raunioilla: vastapäätä Siguldaa Gauja-joen vastarannalla näkyivät Turaidan piispanlinnan punatiilit tornit. Matkaa Siguldasta Turaidaan oli vain muutama kilometri, ja kun nousimme jokivartta edelleen kolmisenkymmentä kilometriä ylöspäin saavuimme Cesiksen ritarikuntalinnalle.

Oppainamme olivat Zigrida Apala, Janis Apals ja Valdis Berzins. Zigrida Apala on tehnyt merkittävän työn Cesiksen linnassa, joka on hienovaraisesti entisöity rauniolinna. Ritarikunnan jäsenethän olivat antaneet munkkilupausten, joten järjestön erikoisleima oli aikanaan asettanut omat vaatimuksensa linnan rakentamiselle. Ritareita oli kunkin hallintopiirin päälinnassa vähintään 12. Vieläkin Cesiksen raunioilla erottui ritareiden yhteisasunto eli konventtirakennus, jossa oli yhteiset makuu- ja ruokailutilat. Löydettävissä oli myös kappelin paikka ja juhlallinen istunto- eli kapitelisali.

Seurueemme keskuudessa kävi innostunut kohahdus, kun Zigrida Apala

ja hänen miehensä Janis kaivoivat esille kynttilälyhdyt. Pääsisimme vierailulle torniin. Peräkanaa kynttilän valaistessa aina seuraavaa askelmaa kiipesimme länsitorniin, joka oli aikoinaan ollut päällikön asuintorni. Pääkerroksen kruunasi kaunis verkkoholvi.

Cesis on idyllinen kaupunki, jossa linna, kirkko ja kaupunki ovat toinen toisensa kyljessä kauniissa kumpuilevassa maisemassa. Erikoisuutena voi mainita olutpanimon, joka on toiminut linnan kupeessa vuodesta 1590. Pienen etsimisen jälkeen paikallista erikoisuutta, Cesu alus, löytyikin torin vieeisestä kauppahallista.

Vanhan-Liivinmaan alueelle, joka käsittää suurinpiirtein nykyisen Latvian ja Viron, syntyi keskiajalla yksi itäisen Euroopan tiheimmistä linnaverkoista. Latvian alueella linnoja oli yli sata. Näistä 40 kuului saksalaiselle ritarikunnalle ja loppuja hallitsi piispa vasalleineen. Yksi esimerkki viereisissä sijainneista linnoista on Gauja-joen alue, jossa Siguldan (4), Turaidan (6) ja Cesuksen (5) välistä matkaa on vain muutamia kilometrejä. (Graudonis, Der Bau des Befestigungswerkes der Burg Turaida. Castella Maris Baltici II, 70)

Jos Cesiksen linna on ollut Zigrida Apalin päätyö, voi seitsemän kilometriä Cesiksestä etelään sijaitsevaa Araisin järvinlinnoitusta pitää Janis Apalsin elämäntyönä. Ensimmäisen päivän päätteeksi kuljimme pitkospuita myöten pienen Araisin järven keskelle entisöityyn puiseen linnoitussaareen. Janis Apalsin kertomus linnoituksen vaiheista hurmasi ryhmämme niin täysin, että välillä jopa huomasimme ymmärtävämme hänen latvian kielistä selostustaan! Tutkijat oli johtanut paikalle kansantarina, joka kertoi järveen uponneesta linnoituksesta; 1960- ja 1970-lukujen loppuilla tehdyt kaivaukset paljastivatkin, että Araisin järvessä oli todella ollut 800- ja 900-luvuilla paikallisten heimojen asuttama linnoitus. Anaerobisissa olosuhteissa puurakenteet olivat säilyneet niin hyvin, että alkuperäisiä esikuviaan jäljittelevän linnoituksen uudelleen rakentaminen oli mahdollista.

Toisena retkipäivänämme suunnistimme etelään kohti Liettuan rajaa. Siellä Musa- ja Memele-jokien risteyskohdassa seisovat Bauskan ritarikuntalinnan rauniot. Bauskan rakennustyöt aloitettiin vuonna 1443, joten se oli viimeisiä ritarikunnan perustamia linnoja. Ei linnaa ilman tornin valloitusta ja niinpä Bauskassakin oli pakko kiivetä päätorniin. Sieltä avautuvat maisemat paljastivat linnan aikanaan strategisesti tärkeän sijainnin. Nyt ympärillä olivat Latvian ehkä tärkeimmät viljelyalueet. Bauskasta sirryimme Rundaleen ja lähemmäksi nykyaikaa. Rundale on barokkiarkkitehtuurin huomattavin muistomerkki Latviassa. Paikalliset entisöijät ovat tehneet suuren työn barokkilinnan kunnostamiseksi ja edelleenkin työt jatkuvat huone huoneelta. Rundaleessa saimme nauttia päiväkahvit keittiön puolella, sillä juhlakerros oli varattu latvialais-liettualaisille häille. Juhlittaessa 1700-luvulla paistettiin keittiön uuneissa suuria lihavartaita, mutta nyt valtavat uunit olivat kylmillään ja kuparikattilat kauniissa rivissä uunien päällä.

Riika on todella erikoinen kaupunki. Harvaan asutun Latvian maaseudun jälkeen miljoonan asukkaan pääkaupunki tuntui aivan omalta maailmaltaan. Meillä jokaisella oli mahdollisuus tutustua Riikaan hotellihuoneestamme aitiopaikalta, sillä asuimme aivan Latvia-hotellin huipulla. Omien retkiemme lisäksi teimme kaksi yhteistä kävelyä vanhassa kaupungissa. Oppainamme olivat Ieva Ose ja Andris Caune. Nyt Hansa-kauppiaiden tilalle ovat tulleet viime vuosina rikastuneet liikemiehet. He ovat huomanneet alueen arvon ja vanhan kaupungin taloja kunnostetaan vauhdilla.

Sunnuntai-iltapäivänä toukokuun 11. saapui Tallinnaan tyytyväinen seurue. Kiitos matkan järjestäjille, paikallisille oppaille, bussikuskille ja matkatovereille erittäin onnistuneesta matkasta Latvian keskiaikaan.

Uusi johdanto linnatutkimukseen

Knut Drake

Tutkimustoiminnan yksityistäminen ei ole pelkästään pohjoismainen ilmiö. Saksalaisissa ammattilehdissä löytyy ilmoituksia, joissa *Joachim Zeune, Büro für Burgenforschung, Bamberg* tarjoaa palveluksiaan. Zeune on keskiajan arkeologi, joka väitöskirjassaan (1989) käsitteli linnojen rakentamista Skotlannissa aikavälillä 1400-1700. Viime vuonna hän julkaisi teoksen aiheesta *Burgen, Symbole der Macht. Ein neues Bild der mittelalterlichen Burg* (Verlag Friedrich Pustet).

Kirjan otsikko on hiukan harhaanjohtava. Siinä ei käydä syvällistä keskustelua linnojen merkityksestä vallan symboleina, vaan teoksen voisi paremminkin luokitella linnatutkimuksen oppikirjaksi. Ulkomaalaiselle lukijalle on tutkimusalan historiaa esittävä luku varsin mielenkiintoinen. Siinä Zeune antaa taustatietoja Saksan linnatutkimuksen kahdesta perustajahahmosta, Bodo Ebhardtista ja Otto Piperistä. Edellinen oli arkkitehti, joka lukuisissa linnakirjoissaan painotti linnojen merkitystä kansallisina symboleina, mutta tutkimuksissaan hän ei kiinnittänyt erityistä huomiota historiallisiin tosiasioihin. Piper oli juristi, joka erään pikkukaupungin pormestarin ominaisuudessa joutui perehtymään linnojen restauroimisen yhteydessä esiintyviin rakennushistoriallisiin ongelmiin. Erään huomiota herättäneen periaatteellisen kirjoituksen ansiosta Piper sai mahdollisuudet kokonaan antautua linnatutkimukselle ja hänen 1896 ilmestynyt *Burgenkunde*-kirjansa, jossa tieteellisen tutkimuksen tärkeyttä korostetaan, lasketaan edelleen alan perusteoksiin. Täysin erilaisista perusnäkemyksistään johtuen Piperistä ja Ebhardtista tuli perivihollisia, jotka elämänsä loppuun saakka sättivät toisiaan.

Tutkimushistorian lisäksi Zeunen kirjassa on katsaus rakennushistoriallisen tutkimuksen ja keskiajan arkeologian metodeihin sekä yleiskuvaukset keskiaikaisesta rakennustekniikasta ja linnojen arkielämästä. Lopuksi on muutama huomio restaurointiin liittyvistä ongelmista. Kirjallisuusluettelo antaa ilmeisen pätevän kuvan Saksan linnatutkimuksen saavutuksista viime vuosikymmeninä.

Keskiajan arkeologian seminaari Tartossa

Georg Haggrén & Minna Sartes

Tartossa järjestettiin 6.-7. kesäkuuta 1997 Hansapäivien yhteydessä kansainvälinen seminaari "Medieval towns of the Baltic Sea Region". Seminaarin rahoitti Tarton kaupunki, järjestäjinä olivat puolestaan Tarton yliopisto sekä Tarton kaupunginmuseo. Esitelmät tullaan julkaisemaan vuonna 1998.

Ensimmäinen seminaaripäivä koostui kahdestatoista esitelmästä keskusteluineen. Rünno Vissak (Tarton kaupunginmuseo) esitteli kaupungissa viimeisten kahdenkymmenen vuoden aikana tehtyjä pelastuskaivauksia. Kaur Alttoa (Tarton yliopisto) puolestaan esitteli "esiarkeologisten" kaupunkitutkimusten aikaa Viron kaikkiaan yhdeksässä keskiaikaisessa kaupungissa. "Esiarkeologisilla" tutkimuksilla hän tarkoitti aina 1970-luvulle asti jatkunutta tutkimusmenetelmää, jossa keskityttiin muurattujen rakenteiden paljastamiseen. Näissä tutkimuksissa kulttuurikerrosten dokumentointi ja löytöjen talteenotto jäivät hyvin vähäisiksi. Sen sijaan 1600-luvun kaupunkikartat olivat tuolloin keskeistä tutkimusaineistoa.

Professori Jüri Kivimäe (Tarton yliopisto) esitteli Tarton asemaa ja merkitystä Hansan ja Novgorodin välisessä kaupassa keskiajalla. Kivimäe korosti läheisten sukulais- ja tuttavuussuhteiden merkitystä hansakaupassa. Professori Reinhardt (Lüneburg) kertoi Lüneburgin ja Baltian maiden välisistä yhteyksistä keskiajalla. Lüneburgilla oli suolakaivostensa ansiosta keskeinen asema Itämeren kaupankäynnissä. A. Selart (Tartto) esitteli Tarton ja Pihkovan välisiä vesiteitä, joilla oli keskiajalla huomattava merkitys lännen ja idän välisessä kaupassa. Tartto oli läntisen kulttuuripiirin itäräjällä, Pihkova itäisen länsiräjällä.

Ülle Sillasoo (Tarton yliopisto) esitteli myöhäiskeskiaikaisia kasvijäänteitä, jotka oli talletettu Tarton kaivauksilta. Joukkoon mahtui sekä paikallisten marjojen että koti- ja ulkomaisten hedelmien siemeniä. Sillasoon arkeobotaniset tutkimukset ovat tuoneet runsaasti muutoin tavoittamattomissa olevaa tietoa tarttolaisten ruokailutottumuksista. Luonnonmarjat ovat löydöissä runsaita samoin leivonnaisissa käytetyt unikonsiemenet. Eksoottisimmista siemenistä mainittakoon riisinjyvät. Sillasoo on tehnyt myös mielenkiintoista tilastollista vertailua kirjallisisissa lähteissä olevien kasveista kertovien mainintojen ja kaivauksilta tallennettujen kasvijäänteiden välillä.

Seuraavana oli vuorossa neljä esitelmää eri keskiaikaisten kaupunkien

tutkimuksista ja tutkimustilanteesta. Aluksi Minna Sartes (Aboa Vetus -museo, Turku) esitteli Turun kaupungin kasvamista keskiajalta 1700-luvulle sekä Aboa Vetuksen kaivauksia. Hän näytti myös muutamia tietokonerekonstruktioita Turun keskiaikaisesta Luostarikorttelista. Rekonstruktiot perustuvat uusimpiin tutkimustuloksiin.

Kaupunginarkeologi Aldur Vunk (Pärnu) käsitteli puolestaan Pärnun arkeologian historiaa. Vunk näytti kuinka käsitys kaupungin keskiaikaisesta asemakaavasta on muuttunut tämän vuosisadan aikana. Tuoreet kenttätutkimukset ovat osoittaneet, etteivät 1600-luvun karttojen perusteella tehdyt rekonstruktiot vastaa Pärnun keskiaikaista asemakaavaa.

Heiki Valk (Tarton yliopisto) esitteli Viljandin tutkimuksia. Siellä kaivaukset ovat tuoneet paljon uutta tietoa keskiajan kaupungista. Anton Pärn (Estonian Department for the Protection of Cultural Heritage) selvitti Haapsalun merkitystä Saarenmaan-Läänemaan hiippakunnan kehityksessä. Sisämaassa sijainneen Lihulan sijaan hiippakunnan keskuksiksi muodustuivat rannikolle perustetut Haapsalu ja Pärnu sekä Saarenmaan Kuressaare.

Seminaarin lopussa oli kaksi keskiaikaisia lasilöytöjä käsitellyttä puheen- vuoroa. Georg Haggren (Helsingin yliopisto) esitteli Turun, etenkin Aboa Vetuksen kaivausten pääosin 1300-luvun lopulle ja 1400-luvun alkupuolelle ajoittuvia laseja. Ain Mäesalu (Tarton yliopisto) käsitteli puolestaan Virosta löytyneitä ns. syyrialais-frankkilaisia emalikoristeisia pikareita. Kaikkiaan Virosta on löytynyt palasia noin 15:stä tällaisesta 1200-luvun lopulle - 1300-luvun alkupuolelle ajoittuvasta esineestä. Näitä ilmeisesti Venetsiassa valmistettuja pikareita on kaikkialla Euroopassa pidetty hyvin hienoina ja ylellisinä löytöinä, eliitin indikaattoreina. Eniten koko Euroopassa näitä pikareita on juuri Tartosta. Todettakoon, että myös Turusta on yhden tällaisen pikarin palasia.

Toisena päivänä tutustuttiin Tarton kaupunginmuseon kokoelmiin, käynnissä olleisiin kaivauksiin, vanhaan kaupunkiin sekä Hansapäivien ohjelmaan. Kaupunginmuseolla on yksi Pohjois-Euroopan hienoimpiin kuuluvista keskiajan arkeologian perusnäyttelyistä. Tarton keskustassa on jopa 6-8 metrin paksuinen runsaslöytöinen kulttuurikerros, minkä ansiosta museon perusnäyttelyä voi suositella kaikille keskiajan arkeologiasta kiinnostuneille. Lasipikarien osalta näyttely on Euroopan hienointia.

Kaupunginmuseo on tänä keväänä aloittanut läntisen kaupunginmuurin sekä sen läheisyydessä sijainneen nunnaluostarin paikantamisen. Nyt oli avattu vasta muutama runsaslöytöinen koeoja, joita oli kaivettu noin puolen-toista metrin syvyyteen. Museon tutkijoiden mukaan vähintään kaksinker-

tainen määrä oli vielä kaivamatta ennen kuin päästäisiin puhtaaseen pohjamaahan.

Kaupunkikierroksella tutustuttiin lisäksi muihin vanhoihin kaivauskoh-teisiin, yliopiston arkeologian laitokseen, kahteen keskiaikaisen kirkon rau-nioon, kaupungin muuriin sekä kaupungin ainoaan keskiajalta säilyneeseen kivitaloon.

Seminaari päättyi yleiskeskusteluun, jossa arvioitiin tuloksia ja pohdittiin jatkomahdollisuuksia. Tarton kaupunki on tarjoutunut kesäkuun alun Hansapäivien yhteydessä vuosittain rahoittamaan keskiajan arkeologiaa ja historiaa käsittelevän seminaarin. Nyt pidetyn seminaarin hyvien kokemus-ten vuoksi tähän tarjoukseen päätettiin tarttua. Tarton seminaarista voitai-siinkin kehittää Itämeren piirin keskiajan arkeologien vuosittainen tapaami-nen. Vuonna 1998 seminaari järjestetään kesäkuun ensimmäisenä viikon-loppuna. Varsinainen seminaarikutsu tullaan lähettämään ensi syksynä.

**Hansalinnade
festival
Tartu '97**

Puolan muinaislinnojen suojeluongelmat

Henrik Asplund

Kesäkuussa pidettiin Puolan Bielsk Podlaskissa kolmipäiväinen symposio, jonka kahden session aiheina olivat *"Ökologische Bedingungen der Kulturänderungen in der Urgeschichte und im Mittelalter"* sekä *"Bodendenkmal und Umwelt"*. Järjestäjinä olivat Puolan tiedeakatemian arkeologian ja etnologian instituutti sekä paikallinen Museovirasto *"Generalny Konserwator Zabytków"*. Symposioon osallistuivat Suomesta Henrik Asplund (Turun yliopisto), Ulla Lähdesmäki (Tampereen museot) ja Aino Nissinaho (Turun yliopisto); osallistujia oli puolalaisten lisäksi myös Itävalasta, Liettuasta, Ruotsista, Slovakiasta ja Ukrainasta. Suomalaisten esitelmät käsitteivät rautakauden asutus- ja kulttuurihistoriallisia aiheita.

Historiallisen ajan arkeologian kannalta kiinteitä muinaisjäännöksiä ja ympäristöä käsittelevä sessio oli mielenkiintoinen. Useat puolalaiset käsitteivät siinä muinaislinnojen suojelua sivuavia aiheita. Pohjois-Euroopassa on noin 10 000 muinaislinnaa (maavallilinnointusta), jotka eurooppalaisen kronologian mukaan kuuluvat varhaiseen keskiaikaan. Näistä noin 3 000 löytyy Puolasta. Linnoitusten kulttuurihistoriallisten arvojen, kohteiden määrän ja linnoitusten laajuuden takia kyseessä on suojelun kannalta merkittävä muinaisjäännösrhythma.

Puolan muinaismuistolaki antaa linnoitusten suojelulle periaatteessa hyvän lähtökohdan, mutta valtion mahdollisuudet maksaa maanomistajille korvauksia esimerkiksi menetetyistä viljelyansioista ovat rajalliset. Nimenomaan viljely on muinaislinnojen kohdalla merkittävä ongelma - kulttuurikerrokset vallien sisä- ja ulkopuolella ovat ravinteikkaita ja niistä maanviljelijät eivät haluaisi luopua. Kyntö rikkoo monen linnoituksen kerrostumia nykyään yhä syvemmillä, sillä uudet länsieurooppalaiset traktorit pystyvät vetämään aikaisempaa tehokkaampia auroja. Paradoksaalista on, että suojelutilanteen parantaminen olisi ollut helpompaa kommunistisen hallinnon aikana - nyt yksityisomistukseen puuttuminen on psykologisesti paljon vaikeampaa. Muinaismuistohallinnon viranomaiset pyrkivät nyt valistuksen avulla tuomaan parannusta suojelutilanteeseen. Samalla pyritään yhä useamman linnoituksen matkailulliseen hyödyntämiseen, mikä osaltaan parantaa kohteiden ja niiden ympäristöjen rauhoitustilannetta.

Chateau Gaillard XVII

Knut Drake

Läntisen Euroopan linnatutkijoiden 17. Chateau Gaillard -kokous pidettiin syksyllä 1994 Abergavennyssä Walesissa. Kokouksen esitelmät ovat nyttemmin ilmestyneet painosta teoksessa *Chateau Gaillard. Études de castellogie médiévale XVII, Caen 1996*. Kirjan nähdessään on hauska todeta, että meidän Castella-julkaisumme on selvästi vaikuttanut tämän arvokkaan julkaisusarjan ulkomuotoon. Aikaisemmat Gaillard-niteet ovat ranskalaisen perinteen mukaisesti ikävän näköisiä ja harmaita, mutta tämä uusi nide on saanut kauniit siniset kannet ja etukannella on Caerphilly Castle -nimisen linnan värikuva.

Abergavennyn kokouksen teemana oli rajaseutujen linnat. Aihe oli symposiumin pitopaikkaan nähden hyvin sopiva, koska lukuisa määrä rajalinnoja rakennettiin Walesin ja Englannin rajan molemmin puolin 1200-luvun loppupuolella. Eri kirjoituksissa esitelläänkin erinäisiä Ison-Britannian, Ranskan, Alankomaiden ja Saksan rajalinnoja. Varsinaista periaatteellista keskustelua aiheesta käy kuitenkin vain yksi tutkija, sveitsiläinen arkeologi Werner Meyer, artikkelissaan *Grensbildung und Burgenbau*.

Pohjoismaista on tällä kertaa vain kaksi kirjoitusta. Toisen niistä on kirjoittanut Rikke Agnete Olsen, joka kiinnittää huomiota siihen että Hammershusin linna Bornholmin saarella aivan ilmeisesti väärin perustein on tulkittu Lundin arkkipiispan rakentamaksi kirkolliseksi tukikohdaksi Tanskan kuninkaan ylivaltaa vastaan. Arkkipiispan ja kuninkaan välit olivat itse asiassa useimmiten ystävällisiä keskiajan kuluessa ja linna voi hyvinkin olla kunikaan perustama, vaikka se asiakirjojen mukaan on ollut arkkipiispan hallinnassa. Erimielisyyksien sattuessa arkkipiispa tietenkin on käyttänyt sitä voimakeinona kuningasta vastaan.

Omassa artikkelissani käsittelen rajalinnakysymystä Ruotsin kannalta, esimerkkeinä Kalmarin, Lödösen ja Viipurin linnat. Totean, että nämä linnat eivät ensisijaisesti ole toimineet rajasulkuina, vaan paremminkin kohtauspisteinä, joissa kauppaa ja muutakin kansainvälistä kanssakäymistä on harjoitettu.

Chateau Gaillard -sarjaa ei juuri löydy Suomen kirjastoista, mutta tarpeen vaatiessa voin kiinnostuneille toimittaa eripainoksen omasta artikkelistani.

Kalmarin Unionin Turku

Minna Sartes

Kalmarin Unionin perustaminen 1397 oli vakava uhka hansakaupalle, ja Hansan kauppamahdin murskaaminen olikin yksi Unionin perustamisen päämääriä. Unionin yhtenä tarkoituksena oli siirtää kaupan harjoittaminen saksalaisilta kauppiailta skandinaaveille. Unionin mahti ei kuitenkaan ollut tarpeeksi suuri murskaamaan hansakauppiaiden monopolia Itämerellä, ja Unionin ponnistuksista huolimatta hansakauppiaat hallitsivat Itämeren koko keskiajan.

Kalmarin Unioni oli lähinnä valtioliitto, eikä sen vaikutus tavallisen ihmisen elämään ollut kovin suuri, muuten kuin että se takasi elämälle rauhallisemmat ja vakaammat olot. Hansaliiton merkitys Pohjoismaille sen sijaan oli moninainen; vaikutus ei ulottunut vain talouteen, vaan myös politiikkaan, kulttuuriin ja kaupunkikuvaan, ja tätä kautta voimakkaasti myös tavallisen ihmisen elämään.

Kalmarin Unionin aikaa voidaan kutsua Turun kultaiseksi keskiajaksi. Koko 1400-luku oli Turun kehitykselle suotuisaa aikaa. Turku kilpaili tasaveroisena Kalmarin kaupungin kanssa Ruotsin toiseksi suurimman kaupungin paikasta.

Turku ja Kalmarin Unioni -näyttelyn Aboa Vetuksen osuus *Hanseatene -hansakauppiaita merten takaa* kuvaa hansakauppiaita ja heidän elämäänsä. Näyttelyn on pääosin tuottanut Bergenin Bryggenin museo. Aboa Vetus on tuottanut lisäksi osuuden, joka kertoo keskiaikaisesta Turun kaupungista ja sen käymästä hansakaupasta. Turku oli keskiajalla merkittävä kauppakeskus ja Ruotsin valtakunnan suurimpia kaupunkeja.

Hanseatene-näyttely kertoo Hansaliitosta ja sen menestyksen syistä. Samoin kerrotaan kauppaverkostosta, hansakauppiaista sekä tuonti- ja vientitavaroista. Kullakin Pohjoismaalla oli keskiajalla oma viennin kärkituotteensa. Norjalla se oli kuivattu kala, Tanskalla silli, Ruotsilla metallit ja Suomella turkikset.

TURKU JA KALMARIN UNIONI - POHJOLAN SUURVALTA JA HERÄÄVÄ LEIJONA
Suurnäyttely Turun Linnassa ja Turun Tuomiokirkossa 13.6.1997-30.9.1998
sekä Aboa Vetus & Ars Novassa 14.5.-31.8.1997

Kaakeleita Latviasta

Seuramme viime toukokuun Latvianmatkan onnistumisesta voimme kiittää FT Ieva Osea Latvian tiedeakatemian historian osastolta. Ieva oli järjestänyt ohjelmamme, hankkinut asiantuntevat oppaat ja oli itse mukana matkalla Bauskaan ja Rundaleen. Tutkijana hän on erikoistunut kaakeleihin ja kaakeliuuneihin.

Ievan hyvin vakuuttava tutkimus (*Podinu krasnis Kurzemes un Zemgales pilis 15. gs. beigās - 18. gs. sākums. Rīga 1996*) Kuurinmaan ja Semgallenin linnojen kaakeliuuneista ajalta 1450-1700 ilmestyi viime vuonna. Latvian kieltä taitamattomille kirja ei kyllä avaudu, mutta sen lopussa on kaksi ja puoli sivua pitkä yhteenveto ja kuvatekstit saksan kielellä. Tutkimus perustuu 13 000 kaakelistä tai kaakelifragmentista koostuvaan materiaaliin, josta suurin osa on peräisin Andris Caunen Bauskan linnan kaivauksista vuosina 1976-1983.

K.D.

Kartanoiden pitäjä

Helsingin yliopiston arkeologian ja taidehistorian opiskelijoiden varhaista kartanolaitosta Perniössä tutkineen ns. SUKKA-projektin tutkimuksista on ilmestynyt artikkelikokoelma. Julkaisua saa ostaa HY:n arkeologian ja taidehistorian laitoksilta hintaan 80 mk (opiskelijat 70 mk). Kirjaa on lisäksi myynnissä mm. Yliopistokirjakaupassa sekä Akateemisessa, syksymmällä myös Aboa Vetuksen kirjakaupassa.

Samaisista tutkimuksista on avattu myös näyttely Perniön museossa. Näyttely on avoinna elokuun loppuun keskiviikosta sunnuntaihin klo 11-18. Syyskuun puolivälissä näyttely siirtyy supistettuna Turkuun Aboa Vetukseen. Kannattaa käydä katsomassa!

M.N.

Nautica Fennica

Suomen merimuseon julkaiseman vuosikirjan Nautica Fennican vuoden 1997 nide on ilmestynyt. Siinä sisältyvissä artikkeleissa käsitellään hylkytutkimusta ja vedenalaista arkeologiaa useasta näkökulmasta. Historiallisen ajan aineistotutuntemuksen kannalta arvokkaita ovat kaksi astialöytöihin keskittyvää kirjoitusta. *Torsten Edgren* esittelee artikkelissaan *Varhaisia saviastioita Dragsfjärdin Purunpään vesiltä* muutaman ns. länsislaavilaisen astialöydön Turunmaan itäisen saariston satama- tai rantautumispaikoilta. Löytöpaikkoja on aikaisemmin esitelty mm. SKAS jäsentiedotteissa 1-2/1996. Nautica Fennican toinen mielenkiintoinen astia-artikkeli käsittelee posliinia. *Heikki Hyvösen* artikkeli *St. Mikael ja Meissenin posliinitehtaan astiat* ei sekään käsittele kovin laajaa aineistoa, mutta antaa pienessä tilassa paljon yleistä tietoa varhaisesta eurooppalaisesta sinivärimaalatusta posliinista. Lähdeluettelo on mainio. NF 1997 on myös muilta osin varsin onnistunut pieni teos. On esimerkillistä, että vuosikirja 1997 (sisältäen Suomen merimuseon ja Suomen Merihistoriallisen yhdistyksen vuosikatsaukset 1996) ilmestyy jo vuoden alkupuolella.

H.A.

Kiitos!

Täytin 70 vuotta 6.3.1997. Yritin silloin piiloutua ja pysyä hiljaa mutta siitä huolimatta jouduin huomionosoitusten kohteeksi. Esitän nöyrät kiitokseni kaikille niille henkilöille, jotka osallistuivat Suomen museoliiton perustaman tutkimusrahaston kartuttamiseen. Samalla kiitän seuramme johtokuntaa ystävällisestä muistamisesta.

Knut Drake

Tack!

Den 6.3.1997 fyllde jag 70 år. Då försökte jag gå helt under jorden men lyckades inte hundra procentigt. Nu framför jag ett ödmjukt tack till alla dem som hyllade mig genom att betala in pengar på den fond för medeltidsforskning som Finlands museiförbund har grundat. Samtidigt tackar jag det medeltidsarkeologiska sällskapets styrelse för vänlig hägkomst.

Knut Drake

Toimittajaa haetaan

Jäsenlehden nykyinen toimittaja joutuu opiskelukiireiden takia jättämään tehtävänsä tämän vuoden aikana. Seuraajaksi haetaan toimitamisesta kiinnostunutta henkilöä tai useamman henkilön toimituskuntaa. Ehdotuksia voi antaa nykyiselle toimittajalle tai seuran johtokunnan jäsenille.

H.A.

Seuraava jäsenlehti

ilmestyy 28.10.1997.
Siihen tarkoitettu aineisto
tulee toimittaa
seuran osoitteeseen
viimeistään kolme viikkoa
ennen julkaisupäivää!

Suomen keskiajan arkeologian seura - Sällskapet för medeltidsarkeologi i Finland ry:n tarkoituksena on edistää keskiajan ja uuden ajan arkeologian tutkimusta ja korkeakouluopetusta. Yhdistys järjestää seminaareja ja esitelmätilaisuuksia sekä harjoittaa julkaisutoimintaa.

Puheenjohtaja : Knut Drake
(02) 2620 195

Sihteeri : Minna Sartes
(02) 2500 552
minna.sartes@pp.kolumbus.fi

Rahastonhoitaja : Leila Airikka-Drake
(02) 2352 555

Sisällys

<i>Henrik Asplund</i> , Mikä on kulttuurikerros?	1
<i>Knut Drake</i> , Bengta Bengtsdotters borttappade sigill	2
<i>Markus Hiekkänen</i> , Pyhtään kirkon maalausten stratigrafia	6
<i>Marianna Niukkanen</i> , Tuii kesä ja kaivaukset	8
Historiallisen ajan arkeologia tänään	11
<i>Hannu-Matti Wahl</i> , Lahden kylän tutkimuksesta	12
<i>Markus Hiekkänen</i> , Kirkkoarkeologit koolla Skoonessa	18
<i>Anna-Maria Vilkuna</i> , Ritarilinnasta piispanlinnaan	20
<i>Knut Drake</i> , Uusi johdanto linnatutkimukseen	23
<i>Georg Haggrén & Minna Sartes</i> ,	
Keskiajan arkeologian seminaari Tartossa	24
<i>Henrik Asplund</i> , Puolan muinaislinnojen suojeleongelmat	27
<i>Knut Drake</i> , Chateau Gaillard XVII	28
<i>Minna Sartes</i> , Kalmarin Unionin Turku	29
Kaakeleita Latviasta	30
Kartanoiden pitäjä	30
Nautica Fennica	31
Kiitos!	31
Tack!	31
Toimittajaa haetaan	32
